

Učenik – govornik u razvoju

Hrvatski jezik najopsežniji je predmet osnovnoškolskoga obrazovanja iz nekoliko razloga. Jedan od tih razloga odnosi se na činjenicu da predmet Hrvatski jezik obuhvaća četiri nastavna područja: jezik, književnost, jezično izražavanje i medijsku kulturu. Usto, na osnovnoškolskoj se razini nastava iz svih predmeta odvija na hrvatskome jeziku, što znači da usvojeno znanje i razvijene vještine vezane uz predmet Hrvatski jezik treba znati i moći primijeniti i u učenju gradiva iz ostalih predmeta, ali i izvan školskih učionica. Ovdje je i učiteljima i učenicima od velike pomoći jedan od sustava moderne metodike – komunikacijski sustav, koji se odnosi na razvijanje lingvističke, socijalne i pragmatične kompetencije učenika, kako navodi Karol Visinko. Cilj poučavanja iz predmeta Hrvatski jezik trebao bi stoga biti razvijanje učeničke komunikacijske jezične kompetencije, što će omogućiti lakše uključivanje učenika u komunikacijsku jezičnu praksu, prema istoj autorici. Drugim riječima, trebalo bi od ranih školskih dana započeti s odgojem i obrazovanjem učenika govornika koji će se pravilno i uspješno moći koristiti hrvatskim jezikom u različitim komunikacijskim situacijama.

Prije davanja nekih od mogućih konkretnih uputa za ostvarivanje gore navedenoga cilja, potrebno je definirati pojmove *učenik*, *govor* i *razvoj* u kontekstu nastavnoga procesa. Moderne metodičke koncepcije postavljaju *učenika* u središte nastavnoga procesa. Učitelj je prisutan u nastavi zbog učenika, koji je subjekt nastavnoga procesa. *Govorenje* je jedna od pet temeljnih kompetencija koje vežemo uz pojam kurikula, a govorenje u nastavnome procesu ponajprije se odnosi na usmenu komunikaciju između učitelja i učenika te učenika i njegovih suučenika. *Razvoj* svake od pet kompetencija moguć je i potreban u nastavnome procesu te je njegov temeljni preduvjet vježba, bilo da je riječ o predškolskom, osnovnoškolskom, srednjoškolskom ili visokoškolskom stupnju obrazovanja. Pet kompetencija koje navodi Visinko (slušanje, govorenje, čitanje, pisanje i prevođenje) moguće je razvijati u njihovoj međusobnoj svezi. Tako, dobar slušač, zbog svojih sposobnosti odvajanja bitnoga od nebitnoga, ali i mogućnosti zapamćivanja odslušanoga sadržaja i oponašanja uzora, pretpostavlja i dobrog govornika. Isto tako, djeca koja vole čitati i koja se znaju dobro izraziti u pisanoj komunikaciji vjerojatno će kao govornici nastupiti s više sigurnosti u vlastite sposobnosti. Ipak, i učenicima i učitelju moraju biti poznate razlike između govorenja i

pisanja. Govorenje je konkretno i pretpostavlja prisutnost govornika pred sugovornikom/publikom. Pisanje se čini apstraktnijim upravo stoga što ta prisutnost izostaje i što pisanje pretpostavlja individualan čin. U pismu je teško interpunkcijom zamijeniti govorne vrednote, pisanju nedostaje neposrednost govorenja. S druge strane, govorenje je teško vrednovati i ocijeniti. Tome svjedoči neuspjela provedba probnoga ispitivanja govorne kompetencije učenika osmih razreda koje je proveo Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje 2007. Govorenje je, naime, isključeno iz ispitivanja jer nije postignuta pretežna objektivnost u vrednovanju, koje je i inače najosjetljiviji dio nastavnoga procesa. Pri vrednovanju govorne izvedbe, teško je biti objektivan jer nema mogućnosti vraćanja tekstu. Tim više, potrebno je i u redovitoj i u izornoj nastavi te u izvannastavnim aktivnostima posvećivati više pažnje vježbama govorenja.

Jezično izražavanje, što je razvidno iz svega gore navedenoga, trebalo bi uključiti u sva nastavna područja predmeta Hrvatski jezik, a ako je moguće, i povećati broj sati predviđenih nastavnim planom za jezično izražavanje. Vježbe govorenja trebale bi se odnositi na sve jezične stilove, a ne samo (ili ponajprije) na književnoumjetnički, kako to u praksi često biva. Kada je riječ o nastavnim područjima, možemo reći da se u nastavu književnosti govorenje uključuje u svezi s čitanjem: čitanje po ulogama, scensko čitanje, izražajno čitanje, koje poštuje govorne vrednote, recitiranje pjesama, itd. U nastavi jezika za razvoj učeničkih govornih vještina, pak, bitno je upoznati učenike i teoretski i praktično s gramatičkim i pravopisnim pravilima hrvatskoga jezika. Primjerice, ako učenici poznaju fonetiku, odnosno ako imaju dovoljno teoretskoga znanja o artikulaciji glasova *č* i *ć*, i ako ih u pismu razlikuju, ne bi trebali griješiti ni u izgovoru tih glasova. Nadalje, u nastavi medijske kulture korisno je proučavati pravilan govor glumaca na filmu, u ekraniziranome dramskom djelu, govor u televizijskim emisijama, i sl. Ako je govor koji čuju posredstvom medija nepravilan, s učenicima treba raspraviti o mogućim razlozima i o tome kako ih spriječiti u vlastitu izražavanju. Pravilan govor učenici trebaju pokušati oponašati, a tu je uloga učitelja velika; učiteljev govor trebao bi poslužiti kao primjer i govoru učenika i govoru kolega u zbornici.

Detaljnije i konkretnije upute od spomenutih u prethodnome odlomku daje Stjepko Težak u *Teoriji i praksi nastave hrvatskoga jezika II*. U osnovnoj školi pridaje se veća pozornost vježbama pisanja nego govorenja, i stoga su primjeri ovakvih i sličnih vježba značajna pomoć učitelju koji shvaća važnost razvoja kulture govorenja, kao i inspiracija za vježbe koje će učitelj sam osmisliti. Primjerice, moguće je organizirati vježbe razgovaranja. Razgovor može biti zamišljen, odnosno, učenik može razgovarati sa zamišljenim bićima, što doprinosi razvoju mašte. Slično tomu, moguće je organizirati zamišljeni ili stvarni intervju.

Zamišljeni će biti moguće ostvariti u pisanom obliku, a stvarni sa suučenicom, pri čemu jedan učenik može biti novinar, a drugi poznata ličnost. Ovakve vježbe pomažu učenicima da se oslobode straha od govorenja. Vježbe usmenog opisivanja malo su zahtjevnije te s nižim uzrastima treba početi od opisivanja onoga što je njima poznato i blisko. S druge strane, vježbe raspravljanja i tumačenja prikladne su za starije uzraste. Tumačenje se odnosi na izlaganje učeničkoga referata, a raspravljanje uključuje i kritički stav učenika. Rasprava bi trebala dovesti do određenoga zaključka te osposobiti učenike da se usredotoče i na sadržaj o kojem govore i na izraz. One vježbe koje su na osnovnoškolskoj razini češće od spomenutih (razgovor, tumačenje, opisivanje, raspravljanje) jesu vježbe pripovijedanja. Uključuju vježbe pričanja, prepričavanja i izvještavanja. Pričanje je najsubjektivnije, i traži najviše kreativnosti. Stoga je moguće učenicima kao poticaj ponuditi sliku ili glazbu uz koju će pričati priču ispred suučenika puštajući mašti na volju. Prepričavanje je manje subjektivno od pričanja, i ono osim kreativnosti traži vještine preoblikovanja poznatoga teksta. Bilo da je riječ o informativnome ili rekreativnome prepričavanju, ove vježbe korisne su učenicima jer u različitim komunikacijskim situacijama u kasnijemu životu morat će znati kako preoblikovati tuđi tekst. Najobjektivnije su vježbe izvještavanja (vijest, obavijest, izvješće) i, iako su pogodne za pisanu komunikaciju, moguće ih je izvesti i u usmenoj. Pritom učenike treba upozoriti da se pridržavaju novinarskoga stila, a moguće je na primjer izvesti i vježbe radioizvještavanja. Medijske vježbe korisne su posebno ako se izvode pred publikom, u javnosti, s mikrofonom. Moguće ih je uključiti u izvannastavne aktivnosti te povezati s radom novinarske, recitatorske, RTV sekcije, i dr. Svakako, mogućnosti su velike kad je riječ o vježbama govorenja, a same vježbe utječu na razvoj svih jezičnih kompetencija te razvoj učeničke mašte, samopouzdanja i kritičkoga stava.

Prije samoga zaključka bitno je naglasiti da, iako je u svim navedenim vježbama naglasak na hrvatskome standardnom jeziku, učitelj ne bi trebao zanemariti načelo zavičajnosti te bi trebao pružiti priliku učenicima da, kad im je to lakše i prikladnije, upotrijebe zavičajni idiom, ali u skladu s pravogovornim pravilima toga idioma. Od posebne je važnosti učenicima ukazati na razliku pri izgovoru određenih glasova u standardu i njihovu idiomu te razliku u naglašavanju, odnosno akcentuaciji. Akcentuacijskim, artikulacijskim i intonacijskim vježbama moguće je značajno utjecati na poboljšanje učeničkoga izgovora i govora općenito.

Da zaključimo, nemaju svi učenici priliku postati članovima Govorničke škole Hrvatskoga filološkog društva, nemaju svi učenici ni afiniteta niti sposobnosti za osvajanje prvih mjesta na natjecanju Lidrano, ali niti jedan učenik ne bi trebao izaći iz osnovnoškolskih

klupa ne poznavajući razlike između standardnoga jezika i zavičajnoga idioma, posebno vezano uz usmenu komunikaciju; niti jedan učenik ne bi trebao završiti osnovnu školu, a ne biti sposoban izraziti se pravilno i logički – i na planu sadržaja i na planu izraza – u različitim komunikacijskim situacijama, unutar i izvan školskih učionica. Dobrim govornikom se postaje, što znači da je vježbom moguće svakoga učenika, u svakome nastavnome području, a u svezi s ostalim četirima jezičnim kompetencijama, iz dana u dan osposobljavati za što smislenije i što pravilnije govorenje. Odgojiti i obrazovati vrsna govornika, naravno, u skladu s individualnim mogućnostima učenika, ali i odgojiti i obrazovati vlastitim govorenjem, zadatak je učitelja koji želi doprinijeti razvoju kulture govorenja učenika i cjelokupnoga društva kojemu pripada.